

גילוי שתי מצבות מהמאה ה"ג בפרנקפורט דמיין

Author(s): ד"ר כהן

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. (תשט"ו), pp. 103-106

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70060607>

Accessed: 15/11/2011 07:55

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

גלויי שתי מצבות מהמאה הי"ג בפרנקפורט דמיין

בשנה האחרונה למלחמת העולם השנייה פגעה פצצה אמריקנית בשלחן המזבח ע"ש אנה הקדושה בקתדרלה (דום) של העיר פפד"מ. שעה שנגשו לפנות את ההריסות, נתגלו אותיות אשוריות באחד הקירות הפנימיים של שלחן זה (מצבה ב'). כתובת אחרת (מצבה א') נתגלתה בשנת 1953, כאשר הוקם המזבח על כנו מחדש. אותו זמן לא נמצא במקום מי שיוכל לפענח כתב זה. כשביקר במקום בשנת 1953 ד"ר ש. אטלינגר, מי שהיה תושב פרנקפורט, הכיר באבנים הללו שהן מצבות עבריות והואיל להמציא את התצלומים המתפרסמים להלן: *

שתי המצבות היו שייכות ללא ספק לבית העלמין העתיק ביותר של קהלת פפד"מ ממנו נשארו רק שרידים מועטים. האבנים מתאימות בחומר (אבן-חול אדומה), בגודל, בצורת הכתב ובסגנון הכתובות לשאר המצבות העתיקות הידועות לנו מפרנקפורט. בספרו של הורוביץ, "אבני זכרון"¹, נמצאות רק שלש כתובות קודמות לשלנו וזה בשנים מעטות בלבד. הנסיבות שבהן נתגלו המצבות לאחר ששוב חרבה קהילת פפד"מ מעידות על הגורל, שחזר ונשנה מדי פעם בפעם במשך מאות בשנים.

מצבה א'²

1 ציון הלז אשר

הועמד, לראש נעי[ם]

וגם נחמד, יריתיהו³ למענ[ך],אלי קבר בכלח⁴ בא, גביר

5 יעקב שמו נקרא, בתוך

אומה מפורה, כח באדר

יום ו' נפטר, ר' יעקב בן

החר⁵ שלמה מד' לאלף⁶

תהי נפשו צרורה בצרור

10 החיים אמן א' ט' סלה

המענין בכתובת זו, שכל ארבעת האותיות שבמלת "בכלח" מסומנות (שורה 4), ומתקבל על הדעת שהיתה כאן כונה לציין את גילו של הנפטר בצורה מקורית שלא מצאתי דוגמתה במצבות מן התקופה

(* תודתי נתונה לד"ר אטלינגר מנהריה על כמה פרטים בנוגע לבית הקברות הישן בפפד"מ ובנוגע לקתדרלה וכן אני מודה לו על הסכמת המוזיאון העירוני לפרסום התמונות.

(1 M. Horovitz, Die Inschriften des alten Friedhofs der israelitischen Gemeinde zu

Frankfurt a. M., 1901.

(2 סימני הפיסוק בהתאם לחרו, וכן ההשלמות, הן של המלביה"ד.

(3 על דרך הפסוק באיוב, ל"ח, ו'. השוה אצל הורוביץ, שם, כתובת מס' 2 משנת 1272: "עד הגל הזה

ועדה המצבה אשר יריתי לראש...", וכן אצל Dr. Kahan (Znaim), Zu den Grabsteinen aus dem 14. Jahrhundert, MGWJ, 74, 1930, S. 134. "האבן הזאת אשר יריתי מצבה לראש...".

(4 על דרך הפסוק באיוב, ה', כ"ו: "תבוא בכלח אלי קבר".

(5 הח' ר' = החבר רבי.

(6 הכונה: מ"ד לאלף השישי = שנת 1284.

(7 א' = אמן.

היא⁸. השמוש הזה באותו פסוק מתאים לפרש"י למקום: "ורז"ל פירשו בכלל בגימטריא ששים שנה", וכוונתו לדברי מר זוטרא במו"ק כ"ח ע"א: "מאי קרא דכתיב תבא בכלל אלי קבר בכלל בגימטריא שיתין הון"⁹

מצבה ב'

1 ה[אבן הזאת שמת] ¹⁰

מצבה לראש

ר' ישראל ב' ^v

מרדכי הנפטר

5 ביום ג' ^{vv} י"ד אייר ¹¹

מ' ^v ¹¹ [ל]אלף ששי

ונש[מת]ו בגן עדן

כמובן שנשאלת השאלה, כיצד הגיעו מצבות אלה למקומן במזבח אנה הקדושה בקתדרלה של פרנקפורט? ידוע, שעד החורבן הראשון של הקהילה בשנת תת"ר"א (1241), השתמשו היהודים בבית קברות ממזרח לקתדרלה (הדום), שטח זה נקרא יותר מאוחר Weckmarkt ו-Mehlwege¹². בסביבות השנה 1260 קמה קהילה חדשה¹³, שנתקיימה עד לחורבנה בשנת המגפה השחורה (ק"ט — 1349). בין השנים 1349 — 1360 לא היו יהודים בפרנקפורט ויש להניח שבתקופה זו נלקחו המצבות לשמוש בכנסיה. אפשר אולי לדייק עוד יותר בקביעת התאריך, כי בשנת 1353 הושלם וקודש הקיר, שאליו נסמך המזבח הנ"ל¹⁴. הוא נקרא אז על שמו של הקיסר קרל הגדול ולהקמת השלחן, שהכיל את הרליקויות, השתמשו החרשים בשתי המצבות, בהסיבם פנימה את הצד עם הכתב ובכורתם את השורה העליונה של הכתובת, שעל מצבה ב'. הנחה זו מתאשרת גם על ידי העובדה, שכל המצבות היהודיות עד שנת 1349, שנשתמרו בפרנקפורט, הן של

8 שלש דוגמאות לשמוש דומה — אך מן המאה ה'י"ז — נמצאות אצל, B. Wachstein, Die In-schriften des alten Judenfriedhofes in Wien, I, 1912 (מס' 407 — עמ' 312).

ד"ר אטלינגר נוטה לשער, שיעקב בן שלמה הנ"ל זהה עם Jacobo judeo הנזכר בכרוניקה של הדום מתקופה זו. Bartholomäusbücher, II, 7, fol. 20: "Starceradus sol. de domo sua opposito Jacobo judeo pro Rucero de Ovebach".

Rucer מאופנבך נזכר עוד בשנת 1267/8 (מצוטט אצל אטלינגר, אלה תולדות, ח' Tod und Begräbnis [עמ' 35], כ"י בספריית הארכיון הכללי לתולדות ישראל, ירושלים).

10 הושלם לפי הנוסח אצל הורוביץ, שם, מס' 3 משנת 1283: "האבן הזאת אשר שמת לראש חנה", והשוה גם שם, מס' 4 משנת 1291 ומס' 6 משנת 1347 וכ"כ אצל ואכשטיין, שם, מס' 425, עמ' 326: "האבן [הזאת שמת] מצבה".

11 אע"פ שיש כנראה לקרא "ביום ג'", יש להניח שחל שבוש, כי י"ד באייר לא יחול אף פעם ביום ג', ואלו בשנת מ"ד (1284) חל י"ד באייר ביום ב'. ואולי נשתחק ראש הבית במרוצת השנים. 12 עיין Herps Dominikaner Chronik, II, 64 (מצוטט אצל אטלינגר, שם, [עמ' 1]). בהיערך חפירות בשנת 1953, נמצאו ממזרח לדום קברי נזירות מימה"ב, אחריהם שטח ריק ואחריו נמצאו עצמות רבות — כנראה היה זה מקומו של בית הקברות היהודי העתיק. כל העצמות — של נזירות ושל יהודים יחד — נאספו לתוך בור, שנכרה לרגלי פסל הצליבה בדום ושקודש בטקס מיוחד!

13 עיין I. Kracauer, Geschichte der Frankfurter Juden, I, 1925, S. 11. הוא מגיה שבית

הקברות, שלדעתו היה אז מחוץ לחומה, נרכש בשנת 1270 בערך.

14 לפי "ספר ברתולומיאוס" (הכרוניקה של הדום) שבידי הכנסיה הקתולית במקום.

מצבה ב

מצבה א

נשים בלבד¹⁵. הסבה לכך היא, כי עד אז היה נהוג לקבור גברים ונשים בחלקות נפרדות ורק אחרי 1360 נקברו הנשים אצל בית־האב שלהן (ואילו עם האמנציפציה — על יד בעליהן). מכאן יש להסיק, שחלקת הגברים צורפה כנראה בין השנים 1349—1360 לשביל, העובר מצפון לבית הקברות ואבניה נלקחו לשימושים שונים¹⁶, ואכן, שתי המצבות שנתגלו, שייכות לאותן האבנים, שנעלמו לפני שש מאות שנה.

(15) המצבות מס' 1—7 אצל הורוביץ (מס' 8 ו־9 אינן באות בחשבון בגלל פענוח מוטעה).
 (16) כדאי להוסיף, שיש גם מקרה הפוך: בבית הקברות היהודי הישן בברנהפלץ שבפרנקפורט היו שתי מצבות, שעל גביהן היתה כתובת לטינית וששימשו פעם מצבות לאבירים פון טאלבורג. דבר זה, יש לזקפו בודאי לחשבון חרשי־האבן הנוצריים!